

SÖZ UÇAR, YAZI KALIR; YARA GEÇER, İZİ KALIR:
VARSAYILAN MAĞDUR EDEBİYATINI DEĞİLLEYEN
ÖRTÜK BİR *REDUCTIO AD ABSURDUM*

Bir felsefeci (ona kısaca a diyelim) bir başka felsefecinin (ona da b diyelim) yazdığı bir tümcenin bir dilden başka bir dile çevrilirken yanlış çevrildiğini belirlemiş kendince. Kendince dedimse kendince kanıtlarıyla birlikte demek istiyorum. Bu konuda bir yazı yazmış ve görüşünü dile getirmiş. Söz konusu yazıyı okuyan, ya da yazıdan bir biçimde haberi olan bir başka felsefeci (ona da c diyelim) a'nın belirlemesine karşı çıkmış. Elde toplumsal payda için yeterli kanıtı olmayan a'nın yapabileceği bir şey yokmuş. Tartışmayı anlamsız yere uzatmamış. Konu bir süreliğine kapanmış.

Diğer yandan c'nin b'nin felsefesiyle ilgili bir kitabı varmış. Bu kitapta a'nın belirlemesi eleştirilen konular arasında yer almış. Günlerden bir gün b'nin, kitabının çevirmenine yazdığı bir mektup bulunmuş. Mektupta b, a'nın belirlemesinin aynısını belirtiyormuş. Ama görünen o ki çevirmen bunu dikkate almamış. Söz konusu mektubun varlığı c'nin hem a'nın hem de b'nin yerinde bir doğruluk dile getirdiklerini anlamasına yetmiş. Ama durumu hazmedememiş olacak ki, b'nin felsefesiyle ilgili kitabının ikinci baskısında a'ya yaptığı eleştirilerin tümünü kaldırmış. Ama konudan hiç söz etmemiş ve olanları örtbas etmeye çalışmış. Gelgelelim a, c'nin kitabının ikinci baskısına bakmış, olanları görmüş. Bir de çok ilginç bir şey daha görmüş; c her şeyi örtbas edememiş. İkinci baskının dizininde a'nın adı ve ilk baskıdaki eleştiriye yönlendiren sayfa numarası hala oradaymış.

Akademide etik ihlaller her zaman bu örnekteki kadar şeffaf olmayabilir. Kimi zaman akademik hayatımızı doğrudan etkileyen kararların kimler tarafından nerede ve nasıl alındığını

bilemeyebiliriz. Kimi zaman da bilsek bile bu akademik toplumun şeffaf olduğu anlamına gelmeyebilir. Doktora sonrası yurda dönmeden önce, tezimi okuyan hocalarımdan “Orada seni anlayan birilerini bulabilecek misin?” gibi bir soru gelmişti. Sorunun doğru yanıtının ne olduğundan emin değildim; hala da değilim.

Yurda döndükten sonra ilk iş başvurum, başvurduğum bölümde oy birliğiyle işe alınmam için bir karar çıkmış olmasına karşın, rektör tarafından A sınıfı yayınım olmadığı gerekçesiyle reddedildi. Burada hükmeden hükmedilen ilişkisinin suistimal edilmesinden kaynaklanan bir etik ihlali söz konusudur. Gerek akademide gerekse akademi dışında oldukça yaygın bir ihlal tipidir. Aynı kuruma ikinci başvurum bir sonraki dönemin rektörünün onayını beklerken çok ilginç bir olay gerçekleşti. Eşim başvurduğum bölümdeki bir profesör ile laf dalaşına girdi ve olay büyüdü. Ben olaydan haberdar olduğumda ve o profesör ile konuştuğumda kendisi eşimin babası yaşında olduğunu öne sürerek, onunla “öyle” konuşamayacağını söyledi. Ben de onun da onunla “öyle” konuşamayacağını söyledim. O ise konuşabileceğini iddia etti. Bunun üzerine de benim eşim adına ondan özür dilememi beklediğini dile getirdi. Bense bir başkası adına özür dileyemeyeceğimi söyledim. Kim hangi kararı nerede ve nasıl aldı, tam olarak bilmesem de, bu benim akademik hayatımı --üstelik sadece akademik hayatımı da değil-- doğrudan etkileyen bir karardı. İkinci başvurum da böylelikle reddedilmiş oldu. Bu da bir suistimaldi; bu kez etik, gerontokrasinin kurbanı olmuştu.

Farklı kurumlarda bunun gibi sayısız etik ihlalinin yaşandığından eminim. Görünen köy kılavuz istemez. Çözüm nedir; imkanı var mıdır? Eleştirmekten öte bir yol seçemesek de gündelik dilin mantıksızlığını aşmak ve bir ödev mantığını etkin hale getirmek iyi kalpli zeki insanlar için çok da zor olmasa gerek. Var mı peki böyle insanlar akademide? Arayalım ve bulalım; eleştiriden de sakınmayalım.

Etik sorularını kamusal ve bireysel değerleri konu edinen sorular olarak iki ayrı başlık altında inceleyebiliriz. Bireysel değerler çok özel konuları ilgilendirdiği için zordur. Kamusal değerler ise nispeten daha kolay ve anlaşılırdır. Akademideki etik ihlaller öncelikli olarak kamusal değerleri ilgilendirir. Söz konusu değerleri retemeyenler, yok sayanlar, manipüle edenler, görmezden gelenler varolduğu gibi, onları üretenler, yceltenler de vardır ve aranıp bulunabilirler.

Üniversiteye ğrenci olarak girdiğimde, İngilizce hazırlığın ilk döneminden sonra bölüme başladım. Asıl niyetim bir dönem ara verip resimle uğraşmaktı. Danışman hoca beni pek dinlemedi ve bölüme başlamamı tavsiye etti. Ben de başladım.  ders aldım: felsefeye giriş, bilim tarihine giriş ve eski Yunan felsefesi. İlk izlenimim, felsefeye giriş ve eski Yunan felsefesi derslerinin boş olduğuydu. Bilim tarihi dersleri doluydu. Dersi veren hoca doluydu. Derse olan ilgim karşılık da buldu. Dönem sonu sınavının ortasında dersi veren hoca geldi yanıma ve sordu: “Bu bölüme isteyerek mi geldin?”, Evet, isteyerek, dedim. “Sen iyi bir felsefeci olacaksın.” Heyecandan bir Şey yazamaz oldum. On dakika dondum kaldım, heyecanımın yatışmasını bekledim. İki üç dönem sonra bir gün, başka bir hocanın odasının önünde, kapıdaki karakteristik el yazısına bakıyordum. Bilim tarihi hocası belirdi yanımda. Felsefede ilerlemek istiyorsan ondan ders al, dedi. Hemen aldım onun dersini; meta-felsefe çalışmalarını... Bilim tarihi hocası haklıydı, metafelsefe hocası farklıydı. Bir sürü Şey öğrendim derste. Üstelik ikinci işaret de gelmişti. Hoca bir gün dedi ki bana: “Őimdiden iyi bir felsefecisin.” Gururlandım; gururlanacak neyim var neyim yok düşündüm. Çok iyi oldu. Ne arıyordum, ne buldum? Güven veren, heveslendiren iki ğretmen buldum. Okul böyle bitti gitti.

Yüksek Lisans ilk dönem başlamadan bölümün kurucusu olan mantıkıyla tanıştım. Bir gün, ğrenci asistanlığı yaptığım zamanlarda bu hoca geldi bir akşamüstü. Birkaç fotokopi ekmemi rica etti. Ben fotokopileri çekerken o da oturdu bir sandalyeye. Konuşmaya başladık. Onun derslerine

kaydolduğumu söyledim. Bana sorular sordu. Derslerde bana ilgi gösterdi. Beni biraz yokladı. Birkaç hafta sonra da bir şey teklif etti. “Tezini matematik felsefesiyle ilgili yazmak ister misin, benimle?” Seve seve, dedim, seve seve yazarım. Tez hocamla arkadaşlığımız böyle başladı.

Tanıştığım kişinin aynı zamanda lise mantık kitabına katkısı olduğunu, hatta lisedeki felsefe hocamın onun öğrencilerinden mantık dersleri aldığını sonradan öğrendim. Kamusal bir değer bireysel değerlere değer katabileceği besbellidir. Söz konusu hoca benim rektör tarafından reddedilen ilk iş başvurumda rektöre çıkıp onu kararını tekrar değerlendirmesi konusunda ikna etmeye de çalışmış. Benzer bir iyi kalpli insan da meğer lise mantık kitabındaki katkıda anlatılan yöntemi 1953'te bulup geliştiren kişiymiş. Şans bu ya, onunla da tanıştım. Onunla da doktora tezimi yazdım. O kişinin asistanlığını yaptığım ilk dönemin sonunda ona bunun benim için bir şeref olduğunu söylediğinde bana o şerefin kendisine ait olduğunu söyledi. Söz konusu kişi en başta anlattığım yaşam öyküsünde kendisine kısaca “a” dediğimiz kişidir; sözü uça ne yazar!

Bireysel bir değerlendirme üzerinden gidecek olursam akademiye girmek hevesinde olan arkadaşlara dostane tavsiyem iyi kalpli ve sosyal sorumluluk sahibi insanları bulmayı bir ödev bilsinler. Yaşadığımız zamanda iyi kalpli insanlara çok iş düşüyor. Diğer yandan etik ihlallere kafa yormanın da çok bir manası yok. Doğruluktan şaşmayanlar için yaşamsal detaylar her zaman kendi başlarının çaresine bakacaktır. Kimi zamanlarda da alternatif olmayan imkanlar, onlara kimi hakikatlerin neden kaçınılmaz olarak var olduğunu göstermeye yetecektir.

Benim hikayemde matematik felsefesi ve çözümleyici felsefe alanlarında birikimimi aktarma girişimlerim Türkiye'de henüz bir karşılık bulmadı. Reddedilen ilk iki başvurumun değerlendirildiği bölüm şu günlerde yok olmaya yüz tutmuş olan geleneği itibarı ile birikimimi aktarabileceğim en uygun yerd. Bu girişimlerimin hiçbir zaman karşılık bulamayacağı anlamına

gelme de akademik çevremde “artık iş bulma şansı kamladı” gibi yorumlar duydum. Bu sözcelem başıma gelenler konusunda yaptığım sivri dilli eleştirilerin gündelik bir sonucuymuş gibi dillendirilse de mânâsızdır. Kamusal değerler herhangi bir hiyerarşik konumlanmanın koşullandırabileceği şeyler değildir. Aksine kamusal değerleri hakiki mânâda üretebilenlerin koşullardan bağımsız olarak kazandıkları mevkilerin oluşturduğu bilimsel hiyerarşilere tabidirler. Söz konusu bağımsızlığın entellektüel kökeninin akademideki kimi iyi kalpli insanların varlığının ötesine gidememesi karamsar olduğumuz kadar iyimser olamayacağımız anlamına da gelebilir. Ancak Gramscivari bir çıkış yolu vardır bu zindandan; aklımız bize karamsar ol diyor olsa bile irademiz iyimserliğin teminatıdır.

Wittgenstein'in bir arkadaşına yazdığı mektupta “keşke daha zeki ve daha iyi olsaydım ve bu ikisi bir ve aynı şey” dediğini okumuştum. Ne söylemek istiyor, dersiniz; bence sosyal sorumluluklarını yüksek etik ilkelerle değerlendirebilen insanlar dışında kimsenin iyi ya da zeki olarak kabul edilemeyeceğini kastediyor. Metafelsefe hocam beni “insanlara bu kadar iyi davranma, sana zarar verebilirler” diye uyardığında, ben kimsenin bana bu anlamda zarar veremeyeceğini, çünkü hiçbir hamlenin bir kazanma izlemi karşısında hakikat değeri olmadığını düşünmüştüm. Fikrim hiç değişmedi ancak kanımca bu fikri çoğaltmak ve yaymak gerek. Bunun için de her iyi kalpli insan sorumluluk hissetmeli. Oliver Sacks'ın Bilinç Nehri'nde dediği gibi, bilim tarihi --tıpkı hayat gibi-- çok farklı bir biçimde yeniden yaşanabilirdi. O halde, işlerin rast-gitmesi için rastlantısallığın ve seçimlerimizden bağımsız olarak gerçekleşen koşulların, bilimsel ilerlemedeki rollerini es geçmemeliyiz.

Kendi kişisel gelişimim açısından hiçbir kayıp yaşamadım; şanslıydım ve hiç yara almadım. Etik bir ihlal olduğunu düşündüğüm her durum, sorun çıkan koşullardan çok daha yüksek ilkelere ve kamusal değerlere sahip akademisyenlerle ve akademik topluluklarla tanışmama --bilmeden de

olsa-- yol açmış oldu. Sosyal bir problem olarak görüldüğüm ülkemde ise akademi, etik ihlallerin içinde boğulmuş bir halde. Tüm yaralar zamanla kapanabilir kapanmasına ama, yaralar geçse de izleri kalacaktır. Akademik geleceğimiz --şayet varsa öyle bir gelecek-- karanlık bir geçmişin geleceğidir. Ancak iyimserliğim bana gelecek nesillerin özgür iradesinin o karanlığı aydınlatabileceğini söylüyor.

KAYNAKÇA

Austin, J. L., 2009, *Söylemek ve Yapmak*, Metis.

Gramsci, A., 1975, *Felsefe ve Politika Sorunları*, Peryel.

Sacks, O., 2019, *Bilinç Nehri*, YKY.

Sen, A., 2009, *The Idea of Justice*, Penguin.